

GYVIEJI ARCHYVAI

Alozas TENDZEGOLSKIS

Ambicingas viso gyvenimo pomėgis

Iš būsimos knygos „Naujoji aforistika“

Kas yra šiurpė?

Aforistai ieško vienintelio žodžio.

Mano dėmesį patraukė „šiurpė“. Kalbininkai teigia, kad šis žodis tarmiškas. Tai pasišiaušę plaukai. Per maža sakyti nesušukuoti – jie pasišiaušę. Mančiau, kad taip galėtume vadinti ir šiurpias mintis, kurių pasaulio aforistikoje daugėja. Literatūroje ir apskritai mene plinta alogizmas – logikos ryšių pažeidimas netikėtumo įspūdžiui sudaryti.

Alogizmus labai mėgo O. Vaildas, pavyzdžiui:

„Sąžinė visus mus paverčia egoistais“,

„Visi murdomės purvyne, tik kai kurie iš mūsų žiūri į žvaigždes“.

Kaip tokias mintis pavadinti?

Alogizmai ir paradoksai – tai šiurpės.

Botanikai turi terminą „šiurpis“, kurį aiškina taip: tai stambus vandens ir pelkių augalas su melsvai žaliais lapais. Iš tiesų šiurpu!.. Mokslininkas pažiūrėjo į augalą menininko žvilgsniu. Galėtume ir tokius aforizmus vadinti daiktavardžiu „šiurpis“, bet, mančiau, patogesnis žodis „šiurpė“, t. y. šiurpi mintis.

Tarp mano aforizmų pasitaiko paradoksų, bet nedaug. Dažniausiai tenkinuosi paprastesnėmis antitezėmis. Nebent šiurpe galima pavadinti, pavyzdžiui, tokią mintį, kaip ši: „Kiekvienas nori būti laisvas ir ką nors pavergti“.

Tačiau aforizmai tarsi sako: nebijokite tų šiurpių – jos savo vietoje kaip ir lietuviškos siaubo pasakos.

Aforizmas atsimušė į patarlę

Kartą toptelėjo mintis: „Pasigyrimas duoda priešingus rezultatus“. Bet vėliau pagalvojau: žiūrint kur, kada ir kaip. Mat perskaičiau patarlę: „Kas savęs negiria, to ir žemė nekelia“. Supratau, kad liaudies posakis gilesnis už mano aforizmą: patarlė kalba ne apie pagyrūną, o apie žmogaus esmę – gyvybės prigimtį. Gyvybė turi save globoti. Gyvenimas daugiasluoksnis.

Jei kartais mano rašiniuose apie aforistiką pasigirsta savigyros gaidelės, tai ne iš gero gyvenimo...

Kodėl aš giriuosi?

Ar gali žmogus, kritikuojantis visus, pats nesigirti?

Dar tebeaidi pagyrūniški V. Majakovskio sąmojai, vėliau surinkti į knygą „Patsai Majakovskis“, kuri vaikystėje mane stebino ir žavėjo. Aš manau, kad šis poetas kėlė ne tiek save, kiek savo novatorišką poeziją. O pagyrūnų netrūko niekada, netgi antikos laikais. Juos epigramose išjuokė Marcialis. Plutarchas, kurio „Rinktinės biografijos“ perskaičiau taip pat anksti, 1962 metais, kai jos išėjo lietuviškai, rašo: „Ciceronas savo kalbose nepaprastai giriasi ir tuo parodo tik nepasotinamą garbės troškimą“. Be to, Plutarchas apie Ciceroną dar priduria: „Galų gale net į savo knygas ir raštus prikišo pagyrų sau pačiam“. Bet štai šis istorikas nuo amžininkų gina įžymųjį Periklį, kurio „didingumą jie laikė puikavimusi ir pasipūtimu“.

O apie save Plutarchas rašo: „Aš gyvenu mažame mieste ir mielai ten buvoju, kad jis nepasidarytų dar mažesnis“.

Dangiškieji aforizmai

Balzakas savo „Žmogiškąją komediją“ pavadino pagal Dantės poemą „Dieviškoji komedija“. Niekur neteko skaityti priekaištų, kai jis lyginosi su Dante. O man kartais pažįstamieji prikiša, kad aš lyginu save su garsiais filosofais, nors aš juos tik paminiu...

Žinoma, komedijų aš nerašau, netgi dieviškųjų. Man labiau rūpi dangiškieji aforizmai. Pavyzdžiui:

Išvystytas kūdikis ropoja dangumi.

Nėra aukštybės, kurios nepasiektų mažylis.

Privalai sukurti tai, ko pasaulyje dar niekas nesukūrė.

Kaip pritildžiau draugus

Vėliau draugų priekaištas, kam aš lyginu save su žinomais žmonėmis, virto anekdotu – kai aš paklausiau pašnekovų: o kaip galėčiau lyginti save su nežinomais?..

Leisdamas knygėlę „Aforistika iš dangaus“ įrašiau tokį epigrafą: „Kas siekia šviesos, pats jos nekurdamas, tas amžinai pasiliks patamsy“. Romas Striupas, pirmasis lietuvių aforistas.“

Draugai pritilo. Jie pirmą kartą perskaitė šią pavarde. Ir jau nepriekaištavo, kad aš lyginu save su žinomais žmonėmis...

Ginčas dėl grybo

Kaip greitai išdygsta grybas? Augau grybų krašte, bet negalėjau atsakyti į šį paprastą klausimą. Maniau, kad reikia mažiausiai trijų parų. Draugas mane sugėdijo: tik niekam taip nesakyk. Susiginčijom. Ir štai perskaičiau lotynišką posakį: „Fungus una nocte nastitur“ – šalia vertimas: „Grybas per vieną naktį išdygsta“. Posakis! Nepasiginčysiu.

Aforizmas nenori būti kuklus

Romo Striupo knygėlėje „Alkanos mintys“ yra toks aforizmas: „Aš ne tik buvau ir esu, bet ir amžinai būsiu“. Tai nėra savigyra. Autorius kuria amžiną aforizmą. Patarlės, priežodžiai ir visi posakiai yra amžinos mintys.

Joks aforizmas nenori būti kuklus – jam tai nerūpi.

Vienas garsus mūsų rašytojas savo aforizmų knygėlę pavadino „Mintynėlis“. Kitur šio rašytojo kuklumas patrauklus, tik ne čia.

Niekur nerasi parašyta: „himnelis“.

Gatavas aforizmas

Krivilių kolūkio sargas ant tvenkinio kranto papasakojo apie save:

– Niekio gyvenime nepasiekiau: paskundžiau pirmininką – ir visam gyvenimui likau jo sargu...

Užsirašiau gatavą aforizmą: „Paskundęs savo viršininką, visam gyvenimui liksi jo sargu“.

Karikatūristas

Neetatiniškas dailininkas Juozas Juozapavičius Varėnos redakcijoje kažkodėl mane vadindavo tėvu. Visą gyvenimą man gražiausias vardas buvo Juozas (ne Alozas), negalėjau atsigerėti, kaip maloniai šiuo vardu nuošalėje draugai vadindavo rašytoją Juozą Aputį, aktorių Juozą Budraitį, Varėnos bankininką Juozą Šilanską...

Iš mano pažįstamų Juozų maloniausias buvo Juozas Juozapavičius, vyriškas gražuolis, visų Lietuvos karikatūristų draugas, netikėtai atsiradęs Varėnos buitinio gyventojų aptarnavimo kombine – arčiau motinos, gyvenančios Valkininkuose.

Sėdėdamas su stikline rankoje prie plataus plakatų stalo, ant kurio nebūdavo nieko, netgi užkandos, jis negalėdavo atsiginti merginų, kurios pas jį po vieną sėdėdavo ir taip pat gerdavo iš stiklinės, kai jis dar nebuvo vedęs Onutės, o paskui viešnios pragaišo, kai šeimininkas pasakydavo, kad jo žmona gražesnė. Jam visi visada viską atleisdavo, pavyzdžiui, jei kompanija surinkdavo saują pinigų ir pasiūsdavo jį nupirkti degtinės, jis sugrįždavo girtas.

Pamažu garsėjo ir kitas Varėnos dailininkas – Juozas Vitkus, dirbęs universalinėje parduotuvėje „Ūla“, kai jiedu sumanė ir sumeistravo garsųjį miesto laikrodį prie savivaldybės, mandagiai kreipdamiesi vienas į kitą tuo pačiu vardu.

Marcinkoniškis Juozas Vitkus buvo tyras, įdėmių blizgančių akių pailgveidis barzdočius, šiek tiek primenantis Kristų (tai

patvirtins kiekvienas, kuris šį dailininką matė). Kaip netikėtas pasirodo gražus, taip ir doras veidas. Tad abu dailininkai Juozai vienas prie kito derėjo. Juozas Vitkus nesidomėjo nei karikatūromis, nei apskritai humoru, kurio buvo pilnas Varėnos laikraštis, tik mėgo Oskaro Vaildo aforizmus, kurių knygėlę aš pats jam padovanojau. (Nors buvo tik skaitytojas, patenka į šią mano aforistinę esė.) Žinia, O. Vaildo aforizmai dramatiški kaip ir visa tikroji pasaulio aforistika. Iš tos knygėlės jis cituodavo baisesias mintis, pavyzdžiui: „Baumės gali sulaukti tiek už padarytą gėrį, tiek už blogį“ arba „Ginčijasi tie, kurių protas sustingęs“. Taip, aforizmai nemėgsta ginčų. Sakyk, ką tvirtai žinai. Jie niekada nesigina. Nepriima nė trumpiausio dialogo. Nors pats Oskaras Vaildas rašė pjeses... Na, tiesiog skirtingi žanrai, ir tiek.

Juozas Vitkus stebėdavosi, kad į aforizmų knygą įrašyti tokie, rodos, paprasti sakiniai: „Kaip malonu įsitikinti, kad niekas nesikeičia“, „Visada reikia būti šiek tiek paprastam“.

Marcinkonių miestelyje Juozas Vitkus gražiai išdrožinėjo gimtąjį tėvo namą, kuriame vieną naktį, kaip tvirtina patys marcinkoniškiai, rūkydamas užmigo ir drožlėse gyvas sudegė. Žmonės mažai apie šią tragediją kalbėjo – gal todėl, kad ji per daug baisi.

O Juozas Juozapavičius (dabar atkreipėm dėmesį į jo pavardę: tarsi jam po nelaimės liko dvigubas vardas) iš mano aforizmų ištraukė žodį „kataklizmai“, kuris jam labai patiko ir kurį jis kartojo apibūdindamas kai kurias savo karikatūras. Jo karikatūros darėsi vis šiurpesnės, pavyzdžiui, tokia: alėjoje žmogelis tvarkingai dalgiu kapoja skulptūrų galvas... Kartais pagalvodavau, kad šie piešiniai atskamba iš Maironio posmo: „Ir nei bus, nei tekės Nemune tiek vandens, kiek prieš ten kraujo tekėjo“, kurį moterys dainininkės savo užrašų knygelėse praleisdavo, kai jau buvo leista dainuoti pačią dainą („Oi, neverk, motušėle“). Visa tai, žinoma, buvo susiję su naujuoju Lietuvos atgimimu, kuris netrukus apėmė visą kraštą. (Tuomet aš parašiau keletą politinių miniatiūrų, kuriomis didžiavausi, nes jos buvo remiamos paradoksaais; nors išspausdino „Šluotos“ žurnalas, teko jas išmesti – akimomu paseno, kai Lietuva paskelbė nepriklausomybę. Pasirodo, politikos nepriima ne tik aforizmai, bet ir miniatiūros.)

Satyrinius Juozapavičiaus piešinius nuolat spausdinome Varėnos laikraštyje, o didelius spalvotus paveikslus, kuriuos jis pats vadindavo paveiksluokais, iš jo pirkome dovanoms arba kabinome koridoriuje ant sienų, kad nupirktų interesantai.

Varėnoje šalia Juozo Juozapavičiaus ir Juozo Vitkaus atsiradavo ir daugiau dailininkų, bet jų vardai jau buvo kiti. O pats jauniausias dailininkas buvo netgi aforistas – tai Adomas Žilinskas, kurį aš aprašiau esė „Mūsų aforistikos būklė“ (išspausdinta knygėlėje „Aforistika iš dangaus“, 2020 m.).

Su Juozu Juozapavičiumi besikalbėdami kartais gretinome karikatūras ir aforizmus. Sakydavau, kad karikatūra – tai grafinis aforizmas. Mano bute ir dabar, kai rašau šiuos prisiminimus, kabo sovietmečiu iš metalo Juozo iškalinėtas paveikslas su dviem veidais – pabaisa ir linksmuoliu. Bet linksmuolis šypsoi baidyklės nasruose... Rodos, karikatūra, kokių Juozas nupiešė daug, bet metalinė. Gali pirštu paliesti kiekvieną pabaisos dantį. Ši metalinė karikatūra persikeldavo iš vieno buto į kitą, ir svečiai nušvisdavo, kai paaiškindavau: Lietuva – Tarybų Sąjungos gerklėje.

Tęsinys. Pradžia Nr. 60, 63, 64, 65, 67